

Mariusz Kądziołka

Uniwersytet Rzeszowski

ORCID: 0000-0002-6788-1944

**WPLYW ORZECZNICTWA EUROPEJSKIEGO TRYBUNAŁU
PRAW CZŁOWIEKA NA PRAWO DO KONTAKTU
ZE ŚWIATEM ZEWNĘTRZNYM OSÓB POZBAWIONYCH
WOLNOŚCI W POLSKICH JEDNOSTKACH
PENITENCJARNYCH**

Wprowadzenie

Wpływ orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na sposób wykonywania kary pozbawienia wolności w Polsce jest złożonym zagadnieniem. Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu na przestrzeni ostatnich 20 lat wydał kilkadziesiąt wyroków w sprawach przeciwko Polsce, które odnoszą się do praw osób pozbawionych wolności. Wiele z tych orzeczeń dotyczy prawa do kontaktu osób pozbawionych wolności ze światem zewnętrznym. Orzeczenia te stanowiły odpowiedź na skargi składane przez polskich więźniów, którzy zgłaszali naruszenia ich praw w zakresie kontaktów z rodziną oraz innych form komunikacji ze światem zewnętrznym. Warto zatem poddać je analizie i zestawić stanowisko Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w kontekście niezbędnych zmian w polskich jednostkach penitencjarnych, które doprowadzą do pełnej implementacji tych wyroków.

Hipotezą niniejszego opracowania jest stwierdzenie, iż orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w znacznym stopniu wpłynęło na przestrzeganie w polskich jednostkach penitencjarnych prawa osób pozbawionych wolności do kontaktu ze światem zewnętrznym. W artykule została użyta metoda dogmatyczno-prawna polegająca na analizie europejskich regulacji dotyczących praw człowieka oraz orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wydanych na podstawie skarg indywidualnych wnoszonych przez polskich więźniów w latach 2000–2022. Celem opracowania jest analiza wpływu orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka na prawo osób pozbawionych wolności do kontaktu ze światem zewnętrznym, ze szczególnym uwzględnieniem więzi rodzinnych.

Prawo osób pozbawionych wolności do kontaktów ze światem zewnętrznym

Kontakty więźniów z rodziną – czy szerzej: ze światem zewnętrznym – wraz z przyjęciem do instytucji penitencjarnej ulegają w sposób naturalny istotnemu ograniczeniu, na tym polega bowiem zasadnicza istota kary pozbawienia wolności. Współczesne prawo i praktyka penitencjarna znajdują jednak coraz więcej uzasadnienia dla niezbędnej – także z punktu widzenia celów kary pozbawienia wolności – perforacji murów więziennych. Do tradycyjnych form kontaktów ze światem zewnętrznym zalicza się kontakty bezpośrednie (osobiste) oraz pośrednie (korespondencyjne), przy czym każda z tych form kontaktów może być realizowana w różny sposób, z różną częstotliwością oraz w różnych warunkach¹.

Przekonanie, że jednostki, które dopuściły się przestępstwa, powinny być koniecznie poddane procesowi poprawy, jest w pełni uzasadnione, jednak, taki proces poprawy powinien zachodzić w warunkach sprzyjających temu celowi. Ochrona praw osób pozbawionych wolności od wielu lat budzi szczególne zainteresowanie na scenie międzynarodowej. Dlatego w różnych aktach prawnych lub innych dokumentach skupia się uwagę na prawach jednostek, które z powodu popełnienia różnorodnych przestępstw zostały pozbawione wolności, czy to na skutek wyroku, czy tymczasowego aresztowania.

Jeżeli chodzi o Europejski system ochrony praw człowieka to został on stworzony w ramach najstarszej organizacji europejskiej o charakterze rządowym – Rady Europy. Spośród około 200 uchwalonych w ramach Rady Europy konwencji to sporządzona w Rzymie 4 listopada 1950 r. Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności (dalej: EKPC)² zasługuje na miano najważniejszej z nich. Znaczenie EKPC polega na tym, że zawiera katalog podstawowych praw, głównie obywatelskich i politycznych, oraz tworzy system ochrony tychże praw, oparty na skardze indywidualnej do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu. System ten można traktować z całą pewnością jako najbardziej efektywny międzynarodowy system ochrony praw człowieka³.

Poszanowanie życia prywatnego i rodzinnego, w tym mieszkania i korespondencji, jest gwarantowane w art. 8 EKPC, który brzmi: „Każdy ma prawo do poszanowania swojego życia prywatnego i rodzinnego, swojego mieszkania i swojej korespondencji. Niedopuszczalna jest ingerencja władzy publicznej

¹ B. Gronowska, *Poszanowanie życia rodzinnego osób pozbawionych wolności z perspektywy europejskich standardów ochrony praw człowieka* [w:] *Prawa rodziny – prawa w rodzinie, w świetle standardów międzynarodowych: materiały krajowej konferencji naukowej, Toruń, 22–23 X 1998 r.*, red. T. Jasudowicz, Toruń 1999, s. 211.

² Tekst Konwencji [w:] A. Przyborowska-Klimczak, *Prawo międzynarodowe publiczne. Wybór dokumentów*, Lublin 2008, s. 213–225; Dz.U. 1993, nr 61, poz. 284.

³ W. Góralczyk, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2020, s. 365.

w korzystanie z tego prawa z wyjątkiem przypadków przewidzianych przez ustawę i koniecznych w demokratycznym społeczeństwie z uwagi na bezpieczeństwo państwowe, bezpieczeństwo publiczne lub dobrobyt gospodarczy kraju, ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom, ochronę zdrowia i moralności lub ochronę praw i wolności osób”⁴.

Dość jasno widoczna jest różnica między *prawem do poszanowania* a *prawem* czy *wolnością*. Na czym ona polega? Przede wszystkim samo określenie *prawo do poszanowania* czyjeś życie prywatnego, rodzinnego, domu lub korespondencji przywodzi na myśl obowiązki negatywne. Fakt, że EKPC przyznaje prawo do poszanowania, implikuje brak ingerencji w sferę prywatności jednostki⁵.

Dodatkowo choć zasadniczym celem art. 8 EKPC jest ochrona jednostki przed arbitralnym działaniem państwa, zawarty jest w nim pozytywny obowiązek skutecznej ochrony życia rodzinnego, życia prywatnego, domu i korespondencji. Państwo, wykonując obowiązki pozytywne, zobowiązane jest działać z należytą starannością. Ich wykonanie może obejmować wymóg podjęcia odpowiednich środków nawet w sferze relacji między jednostkami i podmiotami prywatnymi⁶.

Nie jest to prawo absolutne i początkowo oczywiste było, że nie ma ono zastosowania w związku z pozbawieniem wolności. Stanowisko to zaczęło z biegiem czasu ulegać zmianie. W późniejszych orzeczeniach zaczął przeważać pogląd, że życie prywatne uwięzionych pozostaje również pod ochroną art. 8 EKPC. Istotną rolę odgrywa tu kryterium konieczności ingerencji państwa w to prawo i proporcjonalności – ze względu na cel, któremu ta ingerencja ma służyć⁷.

Pojęcie *życie prywatne* obejmuje nie tylko prawo jednostki do swobodnego funkcjonowania w tzw. sferze wewnętrznej, wolnej od ingerencji władz publicznych oraz innych osób, lecz również prawo do prowadzenia trybu życia zgodnego z wolą jednostki i bez rozgłosu. Oprócz tego termin ten do pewnego stopnia obejmuje prawo do nawiązywania i rozwijania relacji z innymi osobami, zwłaszcza w sferze emocjonalnej, niezbędnych do zaspokajania indywidualnych potrzeb jednostki. Natomiast życie rodzinne odnosi się do zespołu relacji międzyludzkich wynikających z trwałej więzi krwi lub prawa. O życiu tym można jednak mówić wyłącznie w sytuacji, gdy istnieje faktyczny i bliski kontakt między określonymi osobami. Życie rodzinne może więc być utrzymywane między osobami, których pokrewieństwo jest dość odległe⁸.

⁴ Zob. A. Przyborowska-Klimczak, *Prawo międzynarodowe...*, s. 216.

⁵ J. Czepek, *Zobowiązania pozytywne państwa w sferze praw człowieka pierwszej generacji na tle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Olsztyn 2014, s. 145.

⁶ E.H. Morawska, *Standardy ochrony praw człowieka na przykładzie wyroków ETPCz w sprawach przeciwko Polsce*, „Na Wokandzie” 2011, nr 10, s. 18.

⁷ A. Płonka, *Prawa więźnia* [w:] *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, red. L. Koba, W. Waclawczyk, Warszawa 2009, s. 389.

⁸ A. Jakuszewicz, *Problematyka pochówków oraz kultu zmarłych w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka* [w:] *Non omnis moriar: osobiste i majątkowe aspekty prawne*

Następnym źródłem europejskich standardów traktowania więźniów są rezolucje i rekomendacje organów Rady Europy, takich jak Komitet Ministrów czy Zgromadzenie Parlamentarne. Stanowią one tzw. *prawo miękkie*. Prawo międzynarodowe za standard uważa minimum dopuszczalne z punktu widzenia uznanych przez społeczność międzynarodową wartości, jakie państwo musi zapewnić co do warunków i co do reżimu pozbawienia wolności. Przez standardy można także rozumieć reguły postępowania z pewną kategorią osób, wytyczne (zalecenia) skierowane do władz państwa, których celem jest pomoc władzom w prowadzeniu odpowiedniej polityki państwa i stosowaniu właściwych rozwiązań w realizacji potrzebnych programów. Obydwu terminów (*standardy, reguły*) można używać zamiennie. Oznacza to, że nie są bezwzględnie wiążące w sensie takim, że nie można egzekwować ich naruszenia w sądzie. Stanowią jednak niezbędne uzupełnienie norm prawnych i sprzyjają ich poszanowaniu⁹.

11 stycznia 2006 r. weszły w życie nowe Europejskie Reguły Więzienne¹⁰, które stanowią rekomendacje Rec (2006) 2 Komitetu Ministrów Rady Europy. Zostały przyjęte na 952. posiedzeniu wiceministrów i zastąpiły obowiązujące dotychczas Europejskie Reguły Więzienne z 1987 r. - rekomendacje No. R (87) 3¹¹. W treści Europejskich Reguł Więziennych (reguły 24.1, 24.2, 24.3) wskazano zasady umożliwiające osobom pozbawionym wolności utrzymywanie kontaktu ze światem zewnętrznym. Najważniejszy element tego uprawnienia stanowi prawo porozumiewania się z taką częstotliwością, jaka tylko jest możliwa, poprzez realizację różnych form kontaktu (listy, rozmowy telefoniczne i inne formy komunikacji). Porozumiewanie się dotyczy kontaktu z rodziną, innymi osobami, a także z przedstawicielami organizacji zewnętrznych oraz odwiedzin tychże osób. Jedną z najważniejszych form utrzymywania kontaktów przez skazanych są widzenia z uwagi na możliwość bezpośrednich kontaktów z bliskimi i ze światem zewnętrznym. Zgodnie z regułą 24.4 Europejskich Reguł Więziennych sposób wizyt winien pozwalać więźniom na utrzymywanie i rozwijanie więzi rodzinnych w normalny sposób – „tak jak tylko jest to możliwe”¹².

Z całą pewnością stosowna polityka „przepustkowa” z zakładu karnego stwarzałaby największe szanse na rekonstrukcję oraz utrzymywanie więzi rodzinnych osób pozbawionych wolności. Jest to oferta niemająca swej konkuren-

śmierci człowieka: zagadnienia wybrane, red. J. Gołaczyński, J. Mazurkiewicz, J. Turłukowski, D. Karkut, Wrocław 2015, s. 342.

⁹ E. Dynia, *Ochrona osób pozbawionych wolności w świetle prawa międzynarodowego praw człowieka* [w:] *Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań. Problemy administracji, zarządzania i ekonomii. Księga Jubileuszowa Profesora Jerzego Jaskierni*, red. R.M. Czarny, K. Spryszak, Toruń 2021, s. 361–362.

¹⁰ Por. ERW, „Biuletyn” 2008, nr 1, s. 5–26.

¹¹ M. Płatek, *Europejskie Reguły Więzienne z 11 stycznia 2006*, „Biuletyn” 2008, nr 1, s. 5.

¹² A. Hulak, *Kontakty skazanych ze światem zewnętrznym jako element procesu społecznej re-adaptacji*, „Problemy Prawa Karnego” 2021, nr 2, s. 7–8.

cji w obrębie środków oddziaływania penitencjarnego, gdyż jako jedyna pozwala wyjść kontaktom rodzinnym poza obręb sztucznie środowiska instytucji detencyjnych. Efektem uzyskania przez więźnia przepustki jest to, że wszelkie jego kontakty na zewnątrz odbywają się w warunkach w pełni naturalnych i – co więcej – bez jakiegokolwiek formy zinstytucjonalizowanej kontroli¹³.

W rekomendacji nr R (82) 16 dla państw członkowskich o czasowym opuszczaniu więzienia¹⁴ Komitet Ministrów Rady Europy, dostrzegając istotną rolę czasowego opuszczenia zakładu karnego w ułatwieniu readaptacji społecznej więźniów, jak również w czynieniu więzień miejscami bardziej humanitarnymi, zaleca stosowanie przepustek w możliwie jak najszerszym zakresie z powodów zdrowotnych, edukacyjnych, zawodowych, rodzinnych i innych. Twórcy rekomendacji nie wprowadzają żadnych ograniczeń co do kategorii skazanych ani też co do odbycia pewnej części kary czy częstotliwości zezwoleń. Wręcz przeciwnie, zalecają udzielanie zezwoleń w jak najwcześniejszej fazie wykonywania kary i z możliwie jak największą częstotliwością. Tylko w przypadku więźniów odbywających karę pozbawienia wolności w zakładach karnych typu zamkniętego zwracają uwagę na konieczność zapewnienia bezpieczeństwa publicznego, zalecając rozważenie możliwości udzielenia zezwolenia przy zastosowaniu środków bezpieczeństwa¹⁵.

Kluczowe zasady statuowane w przywołanym zaleceniu powielały także nieobowiązujące Europejskie reguły więzienne z 1987 r. Ważną regułą, która została w tym akcie dodatkowo sformułowana, było umożliwienie udzielenia skazanemu przepustki w sytuacji choroby osoby bliskiej lub jej śmierci. Zezwolenie na odwiedzin chorego lub pożegnanie zmarłego mogło być wydane pod eskortą lub bez niej. Omawiana zasada została w analogiczny sposób ujęta w będących w mocy Europejskich regułach więziennych z 2006 r., przy czym przesłanki udzielenia przepustek „losowych” zostały poszerzone o pojemną i niedookreśloną kategorię „innych względów humanitarnych”. Należać mogą do nich również zdarzenia niemające charakteru przykrego, jak chociażby narodziny dziecka¹⁶.

Chociaż pojęcia *życie prywatne* oraz *życie rodzinne prima facie* dotyczy relacji pomiędzy osobami żyjącymi, w świetle orzecznictwa Trybunału art. 8 EKPC znajduje zastosowanie także w sprawach dotyczących sfery związanej

¹³ B. Gronowska, *Poszanowanie życia...*, s. 214.

¹⁴ Zob. tekst rekomendacji [w:] „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72–73, s. 323–324.

¹⁵ G. Szczygieł, *Rekomendacja Nr R (82) 16 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich o czasowym opuszczaniu więzienia. Komentarz*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72–73, s. 325.

¹⁶ A. Ornowska, I. Zduński, *Resocjalizacja penitencjarna. Zarys problematyki*, Bydgoszcz 2014, s. 223.

z uczuciami, pamięcią i szacunkiem dla zmarłych osób bliskich, przy czym Trybunał powstrzymuje się od jednoznacznego określenia, czy w sprawach tego rodzaju wchodzi w grę prawo do poszanowania życia prywatnego, czy też prawo do poszanowania życia rodzinnego. Ścisłe rozgraniczenie pomiędzy życiem prywatnym oraz życiem rodzinnym nie jest zresztą konieczne, ponieważ wiele sytuacji, które nie są objęte zakresem ochrony życia rodzinnego, pozostaje w zakresie pojęcia *życie prywatne* i w ten sposób podlega ochronie na podstawie art. 8 EKPC¹⁷.

Utrzymywanie przez więźniów kontaktów z bliskimi im osobami może przybierać również formę kontaktów pośrednich, a więc korespondencyjnych. Chodzi przy tym o szeroko rozumianą korespondencję, poczynając od tradycyjnych listów, po możliwość prowadzenia rozmów telefonicznych¹⁸.

W związku z rozwojem technologii należy też wspomnieć o kontakcie z bliskimi przez internet. O prawie do internetu nie wspominają Wzorcowe Reguły Minimum Postępowania z Więźniami, jak również rekomendacja Rec (2006) 2 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich Rady Europy Europejskie Reguły Więzienne, gdyż pierwszy z dokumentów powstał w czasach, w których sieć internet nie istniała, drugi zaś, jak można sądzić, nie uznał, aby było to zagadnienie na tyle ważne, że należy o nim wspominać. W stosunku do Europejskich Reguł Więziennych można próbować doszukiwać się tego prawa w regule 24.1, trzeba jednak dostrzec, że w przywołanej regulacji chodzi o możliwość komunikowania się, do czego internet może być użyty (np. Skype), jednak jego zasadniczą rolą jest udostępnianie informacji i usług. W niektórych państwach europejskich, np. w Szwecji czy Norwegii, więźniowie mają dostęp do internetu, w innych mają też prawo do korzystania z rozwiązań, które daje internet (wirtualne widzenia w Szkocji¹⁹).

Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach polskich dotyczących kontaktów osób pozbawionych wolności ze światem zewnętrznym

Korespondencja

Znamienny jest fakt, iż w latach 2006–2009 zdecydowana większość, bo aż 81,13% stwierdzonych naruszeń art. 8 EKPC, dotyczyła naruszenia prawa do poszanowania korespondencji. Okres ten w porównaniu z latami poprzednimi charakteryzował się znacznym wzrostem liczby wydawanych przez Try-

¹⁷ A. Jakuszewicz, *Problematyka pochówków...*, s. 343.

¹⁸ B. Gronowska, *Poszanowanie życia...*, s. 216.

¹⁹ M. Mazur, *Prawo osób pozbawionych wolności do Internetu*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2015, nr 89, s. 87–91.

bunał przeciwko Polsce wyroków, którego apogeum przypada na rok 2008 z liczbą 141 wyroków²⁰.

Trzeba podkreślić, że począwszy od 2010 r. obserwuje się istotny spadek zarówno liczby skarg zawierających zarzuty dotyczące cenzury korespondencji, jak i spadek liczby orzeczeń Trybunału w sprawach przeciwko Polsce stwierdzających naruszenie prawa do poszanowania korespondencji, gwarantowanego przez art. 8 EKPC. W 2010 r. Trybunał wydał pięć wyroków, w których stwierdził naruszenie art. 8 ust. 1 EKPC w związku z cenzurą korespondencji osób pozbawionych wolności, w 2011 r. – dwa wyroki, w 2012 r. – dwa wyroki, w 2013 r. – brak wyroków, w 2014 r. – jeden wyrok, w 2015 r. – jeden wyrok, w 2016 r. – brak wyroków, w 2017 r. – jeden wyrok. W latach 2018, 2019 oraz 2020 (stan na 21 sierpnia 2020 r.) Trybunał nie wydał wobec Polski wyroku w sprawie, w której zarzucano by naruszenie art. 8 ust. 1 EKPC z powodu cenzury korespondencji²¹.

Wszystkie wyroki Trybunału dotyczące naruszenia rzeczowego prawa zostały wydane na skutek skarg wniesionych przez osoby osadzone w zakładach karnych lub aresztach śledczych. 87,30% wyroków stwierdzało naruszenie prawa do poszanowania korespondencji kierowanej do międzynarodowych organów ochrony praw człowieka poprzez ich cenzurowanie (jedynie w trzech wypadkach naruszenie dotyczyło otwarcia korespondencji i zapoznania się z jej treścią, w jednym zaś doszło do zatrzymania korespondencji i wysłania jej z nieuzasadnionym opóźnieniem). Jednocześnie w co szóstym przypadku stwierdzono naruszenie prawa do poszanowania korespondencji obrończej (dziesięć wyroków), w co piętnastym – korespondencji prywatnej oraz kierowanej do Rzecznika Praw Obywatelskich i sądów powszechnych (po cztery wyroki), w co dwudziestym – korespondencji kierowanej do organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną praw człowieka (trzy wyroki)²².

W sprawie nr 27915/95 *Niedbala vs. Polska* (wyrok z 4 lipca 2000 r.) skarżący podniósł, że wysłał dwa identyczne listy zarzucające złe traktowanie przez strażników więziennych – jeden do prokuratora w celu zbadania jego skargi i kopię tego listu do Rzecznika Praw Obywatelskich. List zaadresowany do Rzecznika był oznaczony terminem *do wiadomości*. Ten list został przejęty przez władze więzienne, wysłany do prokuratury, otwarty przez prokuratora i następnie doręczony Rzecznikowi z opóźnieniem prawie 2 miesiące. Trybunał stwierdził, że w powyższej sprawie miała miejsce „ingerencja władzy publicznej” w wykonywanie prawa skarżącego do ochrony korespondencji, która jest ustanowiona w ust. 1 art. 8 EKPC. Zaskarżona ingerencja nie była „zgodna z prawem”²³.

²⁰ P. Chabier, A. Kwieciński, *Orzecznictwo Europejskiego Trybunału...*, s. 151.

²¹ Opracowania i analizy, standardy w zakresie ochrony praw człowieka/Europejski Trybunał Praw Człowieka/Prawa człowieka/Biuletyn Informacji Publicznej, ms.gov.pl (27.04.2022).

²² P. Chabier, A. Kwieciński, *Orzecznictwo Europejskiego Trybunału...*, s. 151.

²³ Tekst orzeczenia dostępny na stronie: <https://etpcz.ms.gov.pl> (23.05.2022).

Z kolei w sprawie nr 29537/95 *Radaj vs. Polska* (wyrok z 19 grudnia 2002 r.) skarżący zarzucił, że podczas tymczasowego aresztowania jego korespondencja z organami Europejskiej Konwencji Praw Człowieka została przejęta, otwarta i przeczytana przez władze krajowe. Trybunał, po pierwsze, uważa, że praktyka otwierania i czytania listów więźniów stanowi ingerencję w prawo skarżącego do poszanowania korespondencji w rozumieniu art. 8 EKPC. Trybunał uznał, tak jak w sprawie *Niedbala vs. Polska*, że prawo polskie w wersji obowiązującej w badanym okresie nie wskazywało z rozsądną klarownością zakresu i sposobu wykonywania uznania powierzonego władzom publicznym w związku z kontrolą korespondencji więźniów. Stosownie do tego ingerencja w korespondencję skarżącego nie spełniła warunku bycia „przewidzianą w ustawie”. W związku z tym miało tu miejsce naruszenie art. 8 EKPC²⁴.

Trybunał zauważył, że każda osoba, która potrzebuje porady adwokata, powinna mieć możliwość jej zasięgnięcia w warunkach pozwalających na swobodną rozmowę. Właśnie dlatego kontakty klient–adwokat są uprzywilejowane. Ogromne znaczenie ma prawo więźnia do osobistego, bezpośredniego porozumiewania się z obrońcą, poza kontrolą administracji więzienniczej. Celem EKPC jest zagwarantowanie praw, które są rzeczywiste i skuteczne. Dotyczy to w równym stopniu korespondencji związanej z zamierzonymi działaniami prawnymi, jak i z toczącym się już postępowaniem²⁵.

Najczęstsze zarzuty dotyczą stemplowania kopert pieczęcią o treści „ocenzurowano/cenzurowano”²⁶. W sprawie nr 35489/97 *Salapa vs. Polska* (wyrok z 19 grudnia 2002 r.) rząd przyznał, że niektóre listy skarżącego do Sekretariatu Europejskiej Komisji Praw Człowieka i do Kancelarii Trybunału zostały przejęte i przekazane z aresztu śledczego do biura prokuratora kompetentnego do prowadzenia sprawy skarżącego. Koperty tych listów zostały ostemplowane „ocenzurowano”. Jednak nie stwierdzono żadnej ingerencji strażników więzienniczych ani prokuratora w treść listów. Trybunał przypomina podobne sprawy dotyczące korespondencji osób zatrzymanych, w których uznał, że polskie prawo w brzmieniu, jakie miało w tamtym okresie, nie wskazywało z wystarczającą jasnością zakresu i sposobu wykonywania przez władze publiczne powierzonych im uprawnień uznaniowych odnośnie do kontroli korespondencji więźniów. Trybunał nie widzi powodu, dla którego miałyby orzec w inny sposób w tej sprawie²⁷.

²⁴ Sprawa *Radaj vs. Polska* (skarga nr 29537/95 i 35453/97, wyrok – 28 listopada 2002 r.) [w:] *Wybór orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach polskich*, t. I, „Biuletyn” 2003, nr 1, s. 136–142.

²⁵ M.A. Nowicki, *Pozycja obrońcy w sprawach karnych w orzecznictwie organów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, „Palestra” 1997, nr 3–4, s. 110–111.

²⁶ G. Lewocki, *Wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczące cenzury korespondencji*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2008, nr 60, s. 21.

²⁷ Sprawa *Salapa vs. Polska* (skarga nr 35489/97, wyrok z 19 grudnia 2002 r.) [w:] *Wybór orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach polskich*, t. I, „Biuletyn” 2003, nr 1, s. 35–55.

W sprawie nr 38816/97 *G.K. vs. Polska* kwestią poddawaną ocenie był także fakt ocenzurowania korespondencji prowadzonej przez powoda z ETPC. Zgodnie z art. 103 § 1 Kodeksu karnego wykonawczego z 1997 r.²⁸ korespondencja osób prawomocnie skazanych prowadzona m.in. z międzynarodowymi organami ochrony praw człowieka traktowana jest jako kwalifikowany typ korespondencji, który nie podlega cenzurze. Znajdujący się natomiast w materiale dowodowym list powoda, noszący oczywiste ślady ocenzurowania, datowany był z okresu po uprawomocnieniu się wyroku skazującego, a więc z czasu, w którym powód dysponował już statusem prawnym osoby skazanej w rozumieniu art. 103 § 1 k.k.w. Analiza wskazanego przepisu prawa polskiego doprowadziła Europejski Trybunał Praw Człowieka do wniosku, iż regulacja ta nie pozostawia organom procesowym żadnego marginesu swobody decyzji i ustanawia bezwzględny zakaz cenzurowania danego typu korespondencji osób skazanych. Ponieważ w tej sprawie organy postąpiły ewidentnie wbrew zakazowi prawnemu, to ingerencja dokonana w korespondencję powoda nie może być uznana za „zgodną z prawem” w rozumieniu art. 8 EKPC.

Podobnie w sprawie nr 72976/01 *Jasiński vs. Polska* (wyrok z dnia 6 marca 2008 r.) Trybunał pragnie powtórzyć, iż jakakolwiek „ingerencja ze strony władz publicznych” w prawo do poszanowania korespondencji będzie naruszała art. 8 EKPC, chyba że będzie „przewidziana prawem” i będzie realizować co najmniej jeden z celów wymienionych w § 2 tego przepisu oraz „będzie konieczna w demokratycznym społeczeństwie” dla osiągnięcia tego celu. Trybunał zauważa, iż zgodnie z art. 214 k.k.w. osoba tymczasowo aresztowana korzysta z tych samych praw, co osoba odbywająca karę pozbawienia wolności. Zatem zakaz cenzurowania korespondencji z Europejskim Trybunałem Praw Człowieka wynikający z art. 103 k.k.w., odnoszący się wprost do osób skazanych, odnosił się też do osób tymczasowo aresztowanych²⁹.

W sprawie nr 38719/09 *Wenerski vs. Polska* Trybunał w wyroku z 24 lipca 2012 r. zauważa, że koperta wysłana do skarżącego przez Trybunał opatrzona jest pieczęcią „ocenzurowano” oraz „sędzia”, a także pieczęcią Aresztu Śledczego Warszawa-Białoleka z datą 9 kwietnia 2003 r. oraz nieczytelnym podpisem. Na kopercie widnieje również pieczęć Rady Europy z datą 25 marca 2003 r. Wygląda na to, iż koperta została otwarta i później wysłana ponownie. Stosownie do powyższego Trybunał wnioskuje, że chociaż list znajdujący się w kopercie nie nosi na sobie śladów żadnych pieczęci, to jednak został on przeczytany. Trybunał wielokrotnie podkreślał, iż tak długo, jak polskie władze będą pieczę-

²⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz.U. 1997, nr 90, poz. 557 ze zm.), dalej: k.k.w.

²⁹ Zob. sprawa *Jasiński vs. Polska* (skarga nr 72976/01, wyrok z 6 marca 2008) [w:] *Wybór orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach polskich*, t. I, „Biuletyn” 2008, nr 2, s. 96–110.

tować listy osadzonych znakiem „ocenzurowano”, Trybunał nie ma innego wyboru, jak tylko domniemywać, iż koperty zostały otwarte, a ich zawartość przeczytana³⁰.

Analizując kwestie zasądzonych od Polski sum zadośćuczynień, w większości przypadków cenzura korespondencji „wyceniana” jest na kwotę do 2 tys. euro. Przypadki cenzury pojedynczych listów, a takich jest najwięcej, „wyceniane” są przez Trybunał na kwoty 500 euro (np. sprawa: *Jasiński vs. Polska*)³¹.

Jak zauważa T. Jasudowicz, Trybunał wykazuje bardzo pryncypialne podejście do problematyki stempla „ocenzurowano” i usilnie stara się „wyleczyć władze polskie z tej choroby stemplowej”. Terapia nie skutkuje. Najwyższy to już czas dojrzeć do standardów europejskich i rozsądniej używać pieczęci czy stempli. Tak jak wykazuje się testem rozsądnoci sam Trybunał, daleki od sztampy, indywidualizujący każdą sprawę, przyglądający się wszystkim jej okolicznościom i w zasadzie znajdujący słuszne rozstrzygnięcie, wielce niejednorodne, tak jak niejednorodne są trafiające doń sprawy. Zasadą chronioną jest prywatność więźnia; wyjątkiem – ingerencja w korzystanie z niej. Trzeba szukać rozsądnej relacji między nimi, bo mądrość zasady zależy od rozsądnej niezbędności wyjątków od niej³².

Widzenia

Osadzony ma również prawo do życia rodzinnego, jakkolwiek niewątpliwie to prawo jest siłą rzeczy ograniczone, choć niektórzy mówią, że jest to czas wolny od trosk domowych, więc można też powiedzieć, że w tym momencie osadzeni nie muszą dzielić tych trosk, ale to już jest inna kwestia. Niewątpliwie bardzo dużym problemem do czasu znowelizowania odpowiednich przepisów k.k.w. na skutek orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego była kwestia całkowitej arbitralności w zakresie odmawiania prawa do widzeń z osobami np. najbliższymi, co skutkowało wnoszeniem skarg do Trybunału, m.in. skarga nr 41656/02 *Mazgaj vs. Polska*. Dotyczyła ona 72-letniej osoby, która została oskarżona przez chorego umyslowo syna o zabójstwo, a ostatecznie uniewinniona. Jej prawo do życia rodzinnego zostało naruszone poprzez ograniczenie możliwości kontaktu z osobami najbliższymi w czasie, kiedy była tymczasowo aresztowana³³.

³⁰ Tekst orzeczenia dostępny na stronie: <https://etpcz.ms.gov.pl> (23.05.2022).

³¹ G. Lewocki, *Wyroki Europejskiego Trybunału...*, s. 22.

³² T. Jasudowicz, *Prawo do poszanowania prywatności osób pozbawionych wolności w Polsce w świetle orzecznictwa strasburskiego*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego” 2012, nr 3, s. 52.

³³ M. Sykulska-Przybysz, *Prawo osadzonego do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego oraz zawarcia związku małżeńskiego* [w:] *X Seminarium Warszawskie. Pozytywne i negatywne*

W sprawie nr 35489/97 *Nowicka vs. Polska* Trybunał stwierdza, że ograniczenie prawa skarżącej do widzeń z członkami rodziny raz w miesiącu nie służyło i nie było proporcjonalne do jakiegokolwiek uzasadnionego celu, a zatem było niezgodne z art. 8 EKPC³⁴.

Podobnie w sprawie nr 37444/97 *Bagiński vs. Polska* Trybunał w wyroku z 11 stycznia 2006 r. zauważa, że matka skarżącego często odwiedzała skarżącego, gdy sprawa był jeszcze na etapie postępowania przygotowawczego. Jednak po rozpoczęciu się postępowania sądowego jej widzenia ze skarżącym zostały wstrzymane. Rząd nie dostarczył przekonującego wyjaśnienia, dlaczego w trakcie postępowania przygotowawczego organy krajowe nie widziały żadnej przeszkody w widzeniach skarżącego z matką. W tych okolicznościach i mając na względzie utrzymywanie ograniczeń w kontaktach skarżącego z matką, Trybunał uznaje, że przekroczyły one to, co było niezbędne w społeczeństwie demokratycznym, a więc „ochronę porządku i zapobieganie przestępstwom”. W rzeczywistości przedmiotowy środek ograniczył życie rodzinne skarżącego do stopnia, który nie może być usprawiedliwiony ani nieodłącznymi ograniczeniami związanymi z aresztowaniem, ani dążeniem do uzasadnionego celu przywołanym przez rząd³⁵.

W skardze nr 12269/02 *Kozłowski vs. Polska* skarżący podnosił, że od grudnia 1999 r. do kwietnia 2000 r. nie zezwolono mu na widzenie z rodziną. Rząd utrzymywał, że ograniczenie było konieczne w celu zapewnienia właściwego przebiegu postępowania karnego przeciwko skarżącemu, tym bardziej że rodzice skarżącego byli świadkami w postępowaniu prowadzonym przeciwko skarżącemu. Trybunał w wyroku z 4 lutego 2009 r. podkreśla, że tymczasowe aresztowanie, jak każdy inny środek pozbawiający jednostkę wolności, zawiera w sobie nieodłączne ograniczenie życia rodzinnego. Trybunał doszedł do wniosku, że władze państwowe zaszyły w swoim postępowaniu dalej, niż było to konieczne w społeczeństwie demokratycznym „w celu ochrony porządku i zapobieżeniu przestępstwom”. Faktycznie, przyjęte środki ograniczyły życie rodzinne skarżącego w stopniu, który nie może być uzasadniony ani jako nieodłączna część środka zapobiegawczego w postaci aresztu tymczasowego, ani jako dążenie do osiągnięcia uzasadnionego celu, na który powoływał się rząd. Tym samym Trybunał uznaje, że władze nie zachowały właściwej równowagi pomiędzy środkami zastosowanymi a celem, który próbowano osiągnąć³⁶.

obowiązki państwa wobec osób pozbawionych wolności – aktualne wyzwania polskiego systemu penitencjarnego, Warszawa 2017, s. 129.

³⁴ Sprawa *Nowicka vs. Polska* (skarga nr 35489/97, wyrok z 19 grudnia 2002 r.) [w:] *Wybór orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach polskich*, t. I, „Biuletyn” 2003, nr 1, s. 20–35.

³⁵ Sprawa *Bagiński vs. Polska* (skarga nr 37444/97, wyrok z 11 stycznia 2006 r.) [w:] *Wybór orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach polskich*, t. III, „Biuletyn” 2009, nr 3, s. 17–41.

³⁶ Tekst orzeczenia dostępny na stronie: <https://etpcz.ms.gov.pl> (23.05.2022).

Tak samo Trybunał uznał w sprawie nr 5547/00 *Ferla vs. Polska* (wyrok z 20 sierpnia 2008 r.), w której skarżący podnosił, że od 25 grudnia 1998 r. do listopada 1999 r. tylko raz zezwolono mu na widzenie z żoną, 23 marca 1999 r., co nie było wystarczające. Dalej utrzymywał, że decyzje o odmowie widzenia z żoną były podejmowane arbitralnie. Władze odwoływały się do faktu, że żona skarżącego została wezwana jako świadek w postępowaniu przeciwko skarżącemu. Skarżący podkreślił fakt, że w postępowaniu przygotowawczym żona odmówiła składania zeznań przeciwko niemu. Z tego powodu nie było żadnego istotnego powodu uzasadniającego odmowę jego widzeń z żoną w więzieniu³⁷.

Udział w pogrzebach

W dwóch kolejnych omówionych orzeczeniach, dotyczących meritum zagadnienia, pojawiła się kwestia poszanowania życia rodzinnego w bardzo szczególnym wymiarze, mianowicie możliwości brania udziału w pogrzebie osób najbliższych. Europejski Trybunał Praw Człowieka stwierdził, że art. 8 EKPC w żadnym razie nie należy interpretować jako przepisu gwarantującego osobie pozbawionej wolności bezwarunkowe prawo do przepustki losowej w związku z pogrzebem osoby najbliższej, to bowiem organy krajowe oceniają zasadność takiej prośby. Ocena ta jest jednak zawsze ograniczona wymogiem proporcjonalności stosowanych ograniczeń³⁸.

Mowa o sprawie nr 26761/95 *Płowski vs. Polska* z 12 listopada 2002 r. Skarżący twierdził, że postanowienia o odmowie udzielenia przepustki w celu wzięcia udziału w pogrzebach jego rodziców były podjęte w sposób arbitralny i naruszały art. 8 EKPC, skarżący bowiem nie nadużył zaufania władz zakładu karnego, kiedy to udzielano mu przepustek z innych okazji. Trybunał podkreśla, że nawet jeżeli tymczasowo aresztowany ze względu na istotę sytuacji, w jakiej się znajduje, musi być poddany różnym ograniczeniom w korzystaniu z praw i wolności, to każde takie ograniczenie musi być mimo wszystko usprawiedliwione jako konieczne w społeczeństwie demokratycznym. Jest obowiązkiem państwa wykazać, że taka konieczność rzeczywiście istniała, tzn. wykazać istnienie domagającej się uwzględnienia potrzeby społecznej. Trybunał odnotowuje, że skarżący stracił oboje rodziców w odstępie jednego miesiąca. Oba wnioski skarżącego o udzielenie mu przepustki były opatrzone oświadczeniami wychowawców z zakładu karnego popierającymi te wnioski; co więcej, drugie z tych

³⁷ Zob. *sprawa Ferla vs. Polska* (skarga nr 5547/00, wyrok z 20 sierpnia 2008) [w:] *Wybór orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach polskich*, t. IV, „Biuletyn” 2008, nr 4, s. 83–92.

³⁸ M. Piech, *Poszanowanie życia rodzinnego osób pozbawionych wolności w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2009, nr 1, s. 151–152.

oświadczeń potwierdzało, że zachowanie skarżącego w zakładzie karnym było bez zastrzeżeń³⁹.

Dla sędziów Europejskiego Trybunału Praw Człowieka argumenty podawane w decyzjach o odmowie udzielenia przepustki przez organy sądowe były co najmniej nieprzekonywujące. Chodziło w szczególności o to, że dla organów tych powód był „recydywistą, którego powrót do aresztu nie może być zagwarantowany”, oraz stawiany mu zarzut popełnienia kradzieży zawierał w sobie „znaczące niebezpieczeństwo dla społeczeństwa”. Choć zatem tego typu problemy mogłyby być zniwelowane poprzez zastosowanie przepustki konwojowanej, to jednak organy rozpatrujące wnioski powoda nawet nie rozważyły takiej możliwości. Co więcej, ostateczna decyzja odmowna wydana została przez sędziego penitencjarnego 9 września 1994 r., a więc zapadła dzień po pogrzebie ojca powoda⁴⁰.

W tej sprawie konkluzja Europejskiego Trybunału Praw Człowieka osiągnięta została jednomyślnie i sprowadziła się do stwierdzenia naruszenia przez polskie organy sądowe wymogu proporcjonalności zastosowanego wobec powoda ograniczenia jego prawa do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego. W związku z doznaną przez powoda szkodą niemajątkową Trybunał zasądził na jego rzecz tytułem słusznego zadośćuczynienia kwotę 1500 euro⁴¹.

W kolejnej sprawie nr 7710/02 *Czarnowski vs. Polska* z 15 czerwca 2010 r. Trybunał podkreślił, że jest świadomy problemów natury finansowej i logistycznej związanych z koniecznością eskortowania skazanych, włącznie z brakami kadrowymi Służby Więziennej i Policji. Jednak biorąc pod uwagę powagę przedmiotowej sprawy, fakt, że przedmiotem rozstrzygnięcia był brak zgody na uczestniczenie w pogrzebie własnego ojca, Trybunał uznaje, że pozwane państwo mogłoby odmówić zgody tylko w sytuacji, w której zaistniałyby istotne powody i nie byłoby alternatywnego rozwiązania – takiego jak eskorta funkcjonariuszy Policji lub Służby Więziennej. Trybunał uznaje, że w szczególnych okolicznościach sprawy mimo pewnego marginesu uznania przysługującego pozwanemu państwu odmowa udzielenia skarżącemu okolicznościowego zezwolenia na opuszczenie zakładu karnego w celu wzięcia udziału w pogrzebie ojca nie była „konieczna w demokratycznym społeczeństwie”, gdyż nie korespondowała z istotną potrzebą społeczną i nie była proporcjonalna do celu, który próbowano osiągnąć. Konsekwentnie należy uznać, że miało miejsce naruszenie art. 8 EKPC⁴².

³⁹ Sprawa *Płoski vs. Polska* (skarga nr 26761/95, wyrok z 12 listopada 2002 r.) [w:] *Wybór orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach polskich*, t. I, „Biuletyn” 2003, nr 1, s. 126–136.

⁴⁰ B. Gronowska, *Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 12 listopada 2002 r. w sprawie Płoski przeciwko Polsce (dot. poszanowania życia rodzinnego osoby pozbawionej wolności)*, „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 7–8, s. 184.

⁴¹ *Ibidem*, s. 185.

⁴² Zob. *Czarnowski vs. Polska* (skarga nr 7710/02, wyrok z 15 czerwca 2010 r.) [w:] *Wybór orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach polskich*, t. I, „Biuletyn” 2010, nr 1, s. 58–66.

Analizowane orzecznictwo wskazuje, jak bardzo w polskich regulacjach prawnych standard przestrzegania tego prawa w kontekście możliwości zwolnienia celem uczestnictwa w uroczystościach pogrzebowych osoby bliskiej był niewystarczający. Wiele uwag ukazujących luki i niejasności w polskim systemie zostało przekazanych przez Helsińską Fundację Praw Człowieka, która wystąpiła w sprawie *Czarnowskiego* jako *amicus curiae*⁴³.

Podsumowanie

Zarówno w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, jak i w doktrynie akcentowana jest szczególna rola praw gwarantowanych osobom pozbawionym wolności. Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności w art. 8 zapewnia więźniom prawo do kontaktu ze światem zewnętrznym. Prawo to może być realizowane w formie kontaktu bezpośredniego, poprzez stosowną politykę „przepustkową” z zakładu karnego, a także w formie kontaktu pośredniego – korespondencyjnego.

Podjęte zostały także działania zmierzające do wypracowania standardów wykonywania kary pozbawienia wolności. Standardy międzynarodowe stanowią tzw. *prawo miękkie*. Na szczególną uwagę zasługują Europejskie Reguły Więzienne. W ich treści znajdują się zasady umożliwiające osobom pozbawionym wolności utrzymywanie kontaktu ze światem zewnętrznym, m.in. reguła, iż sposób wizyt winien pozwalać więźniom na utrzymywanie i rozwijanie więzi rodzinnych w normalny sposób – „tak jak tylko jest to możliwe”. Tak rozumiane standardy zarówno w krajowym systemie prawnym, jak i praktyce penitencjarnej powinny być ciągle podnoszone.

Powyższy przegląd orzecznictwa strasburskiego obrazuje, iż w ciągu ostatnich lat Trybunał zbadał kilka bezprecedensowych przypadków oraz potwierdził swoje stanowisko w standardowych sprawach dotyczących prawa osób pozbawionych wolności do kontaktu ze światem zewnętrznym. Na szczególną uwagę zasługuje poważny problem naruszenia prawa do korespondencji. W większości przypadków dochodziło do cenzurowania korespondencji kierowanej do międzynarodowych organów ochrony praw człowieka.

Niewątpliwie bardzo dużym problemem była kwestia całkowitej arbitralności w zakresie odmawiania prawa do widzeń z osobami np. najbliższymi, co skutkowało wnoszeniem skarg do Trybunału. Trybunał uznał w przeważającej

⁴³ A. Wadł-Domaradzka, *Prawo do kultu osoby zmarłej w kontekście możliwości uczestnictwa w pogrzebie osób pozbawionych wolności. Uwagi na tle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wobec Polski [w:] Wpływ Europejskiej Konwencji Praw Człowieka na systemy ochrony praw człowieka oraz międzynarodowe prawo karne i humanitarne*, red. E. Karska, Warszawa 2013, s. 282.

większości tych spraw, że władze nie zachowały właściwej równowagi pomiędzy środkami zastosowanymi a celem, który próbowano osiągnąć

Wydaje się, że niektóre problemy wskazane w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczące polskich więźniów zostały rozwiązane. Przykładowo udało się opanować naruszenia związane z prawem więźniów do korespondencji czy też kwestię całkowitej arbitralności w zakresie odmawiania prawa więźniów do widzeń z osobami najbliższymi. Trybunał wyprowadził także szereg uprawnień przysługujących jednostce w okolicznościach związanych ze śmiercią osoby bliskiej. Statystyki pokazują, że zmiana prawa zadziałała dobrze: więźniowie otrzymują przepustki losowe i nie wiążą się z tym negatywne zjawiska. Pozostał jednak do rozwiązania problem, kiedy więzień dowiaduje się, w jakich warunkach odbędzie przepustkę. Otóż o tym, że na spotkanie rodzinne pojadą nie tylko pod strażą, ale też w kajdankach i odzieży więziennej, osadzeni dowiadują się w chwili wyjazdu. Wielu woli w takiej sytuacji zrezygnować z wyjazdu, a nie mają już możliwości wyjaśnienia bliskim, dlaczego ich nie będzie.

Wydaje się zatem słuszne stwierdzenie, że orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wpłynęło na przestrzeganie w polskich jednostkach penitencjarnych prawa osób pozbawionych wolności do kontaktu ze światem zewnętrznym. Pozostaje jednak sporo pracy, by warunki pozbawienia wolności w Polsce w pełni spełniały europejskie standardy dotyczące osób pozbawionych wolności.

Bibliografia

- Chabier P., Kwieciński A., *Orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka a prawo do korespondencji skazanego i tymczasowo aresztowanego*, „Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego” 2013, t. XXIX.
- Czepek J., *Zobowiązania pozytywne państwa w sferze praw człowieka pierwszej generacji na tle Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Olsztyn 2014.
- Dynia E., *Ochrona osób pozbawionych wolności w świetle prawa międzynarodowego praw człowieka [w:] Państwo i prawo wobec współczesnych wyzwań. Problemy administracji, zarządzania i ekonomii. Księga Jubileuszowa Profesora Jerzego Jaskierni*, red. R.M. Czarny, K. Spryszak, Toruń 2021,
- Góralczyk W., Sawicki S., *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2020,
- Gronowska B., *Poszanowanie życia rodzinnego osób pozbawionych wolności z perspektywy europejskich standardów ochrony praw człowieka [w:] Prawa rodziny – prawa w rodzinie, w świetle standardów międzynarodowych: materiały krajowej konferencji naukowej, Toruń, 22–23 X 1998 r.*, red. T. Jasudowicz, Toruń 1999.
- Gronowska B., *Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 12 listopada 2002 r. w sprawie Płoski przeciwko Polsce (dot. poszanowania życia rodzinnego osoby pozbawionej wolności)*, „Prokuratura i Prawo”, 2003, nr 7-8.
- Gronowska B., *Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia z 20 stycznia 2004 r. w sprawie G.K. przeciwko Polsce (dot. sytuacji prawnej osoby pozbawionej wolności w toku procesu karnego)*, „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 3.

- Hofmański P., *Europejska Konwencja Praw Człowieka i jego znaczenie dla prawa karnego*, Białystok 1993.
- Hulak A., *Kontakty skazanych ze światem zewnętrznym jako element procesu społecznej readaptacji*, „Problemy Prawa Karnego” 2021, nr 2.
- Jakuszewicz A., *Problematyka pochówków oraz kultu zmarłych w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka* [w:] *Non omnis moriar: osobiste i majątkowe aspekty prawne śmierci człowieka: zagadnienia wybrane*, red. J. Gołaczyński, J. Mazurkiewicz, J. Turłukowski, D. Karkut, Wrocław 2015.
- Jasudowicz T., *Prawo do poszanowania prywatności osób pozbawionych wolności w Polsce w świetle orzecznictwa strasburskiego*, „Polski Rocznik Praw Człowieka i Prawa Humanitarnego” 2012, nr 3.
- Lewocki G., *Wyroki Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczące cenzury korespondencji*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2008, nr 60, s. 21.
- Mazur M., *Prawo osób pozbawionych wolności do Internetu*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2015, nr 89.
- Morawska E.H., *Standardy ochrony praw człowieka na przykładzie wyroków ETPCz w sprawach przeciwko Polsce*, „Na Wokandzie” 2011, nr 10.
- Nowicki M.A., *Pozycja obrońcy w sprawach karnych w orzecznictwie organów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, „Palestra” 1997, nr 3–4.
- Ornowska A., Zduński I., *Resocjalizacja penitencjarna. Zarys problematyki*, Bydgoszcz 2014.
- Piech M., *Poszanowanie życia rodzinnego osób pozbawionych wolności w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2009, nr 1.
- Plątek M., *Europejskie Reguły Więzienne z 11 stycznia 2006*, „Biuletyn” 2008, nr 1
- Płonka A., *Prawa więźnia* [w:] *Prawa człowieka. Wybrane zagadnienia i problemy*, red. L. Koba, W. Waclawczyk, Warszawa 2009.
- Sykulska-Przybysz M., *Prawo osadzonego do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego oraz zawarcia związku małżeńskiego* [w:] *X Seminarium Warszawskie. Pozytywne i negatywne obowiązki państwa wobec osób pozbawionych wolności – aktualne wyzwania polskiego systemu penitencjarnego*, Warszawa 2017.
- Szczygieł G., *Rekomendacja Nr R (82) 16 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich o czasowym opuszczeniu więzienia. Komentarz*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2011, nr 72–73.
- Wedel-Domaradzka A., *Prawo do kultu osoby zmarłej w kontekście możliwości uczestnictwa w pogrzebie osób pozbawionych wolności. Uwagi na tle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka wobec Polski* [w:] *Wpływ Europejskiej Konwencji Praw Człowieka na systemy ochrony praw człowieka oraz międzynarodowe prawo karne i humanitarne*, red. E. Karska, Warszawa 2013.

Streszczenie

Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu odegrał istotną rolę w kształtowaniu sposobu wykonania kary pozbawienia wolności w Polsce. W ciągu ostatnich dwóch dekad wydał liczne wyroki w sprawach przeciwko Polsce dotyczące praw osób osadzonych. Wiele z tych orzeczeń skupia się na prawie więźniów do kontaktu ze światem zewnętrznym, zwłaszcza z rodziną. Warto zatem poddać je analizie i zestawić stanowisko Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w kontekście niezbędnych zmian w polskich jednostkach penitencjarnych, które doprowadzą do pełnej implementacji tych wyroków.

Słowa kluczowe: prawo międzynarodowe, prawa człowieka, prawa więźnia

THE IMPACT OF EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS JURISPRUDENCE ON THE EXTERNAL COMMUNICATION OF PERSONS DEPRIVED OF LIBERTY IN POLISH PENITENTIARY INSTITUTIONS

Summary

The European Court of Human Rights in Strasbourg has played a significant role in shaping the execution of the penalty of deprivation of liberty in Poland. Over the past two decades, it has issued numerous judgments against Poland, focusing on the rights of incarcerated individuals. Many of these rulings center around the prisoners' right to contact the outside world, especially with their families. Therefore, it is worthwhile to subject them to analysis and juxtapose the position of the European Court of Human Rights in the context of necessary changes in Polish penitentiary institutions that will lead to the full implementation of these judgments.

Keywords: International law, human rights, prisoner rights